

Elena Faur

SEMANTICA COGNITIVĂ ȘI „TEORIA METAFOREI CONCEPTUALE”. O ABORDARE DIN PERSPECTIVĂ INTEGRALĂ

În momentul actual al dezvoltării semanticii pe plan internațional (în accepția de ansamblu al domeniului și cu focalizare prioritară asupra semanticii lexicale) două tendințe se impun ca dominante. Cea mai cunoscută în contextul științific internațional este, desigur, semantica cognitivă de orientare lakoviană, dezvoltată, în principal, în spațiul cultural nord-american și, mai larg, în orbita de circulație științifică a limbii engleze. Semantica integrală, elaborată în spațiul european de către E. Coșeriu și curentă, mai ales, în spațiile culturale de limbă germană și spaniolă, a rămas mai puțin cunoscută, în pofida atât a priorității sale temporale, cât și a circumscrierii mult mai temeinice a cadrului ei teoretic și conceptual¹.

Conceptualizarea cognitivă a fenomenului metaforei propusă de G. Lakoff și M. Johnson (1980/2003, 1999) se fundamentează pe ideea că metaforele nu sunt *expresii lingvistice*, ci structuri conceptuale sau metafore conceptuale², care pot fi identificate la un nivel anterior manifestării lor în limbaj. În cadrul orientării cognitive, metafora este considerată o categorie *cognitivă* a gândirii (și, cu anumite specificări, a limbajului uman), prin care se creează *conținuturi cognitive noi* sau „domenii conceptuale” ale *gândirii* în cadrul unor „spații mentale”, anterioare și independente de funcționarea limbajului: „Metaphor is for most people a [...] rhetorical flourish – a matter of extraordinary rather than ordinary language. Moreover, metaphor is typically viewed as characteristic of language alone, a matter of words rather than thought and action. For this reason, most people think they can get along perfectly well without metaphor. We have found, on the contrary, that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 3).

Încă din această primă întâmpinare a „teoriei metaforei conceptuale”, cum a fost numită, putem trasa liniile de convergență ale orientării cognitive cu cea elaborată de E. Coșeriu (1952/1967). Pe de o parte, ambele orientări pornesc de la o perspectivă „nonretorică” sau „cognitivă” asupra metaforei. Pe de altă parte, cele

¹ Pentru stadiul actual al receptării și dezvoltării acestei teorii, a se vedea Martínez del Castillo (2012). Menționăm că impactul și influența concepției coșeriene au fost recunoscute, mai recent, și în cadrul mișcării cognitiviste nord-europene actuale (v. Zlatev 2011). O confruntare aprofundată a celor două orientări teoretice am propus în teza noastră de doctorat (v. Faur 2013a), precum și în Faur (2013b).

² Sau „concepte metaforice”, în prima formulare a teoriei (vezi Lakoff, Johnson 1980).

două concepții asupra metaforei pot fi aduse împreună dacă pornim de la un sens comun mai larg în care metafora este *creație de conținuturi semantice imagistice noi în vorbirea obișnuită* (și trebuie tratată ca unul dintre mijloacele noastre obișnuite de a vorbi și de a ne raporta la diferite lucruri, evenimente sau aspecte ale experienței noastre).

G. Lakoff și M. Johnson susțin, de asemenea, că metaforele conceptuale joacă un rol decisiv în „structurarea” și „definirea” „sistemului nostru conceptual obișnuit”. De exemplu, expresii metaforice precum: *Suntem prieteni apropiati. Am fost apropiati mulți ani, dar acum ne-am separat* sunt considerate manifestări de suprafață ale unei singure metafore conceptuale, INTIMITATEA ESTE APROPIERE. După cum se poate constata chiar din exemplul de mai sus, G. Lakoff și M. Johnson înțeleg metafora ca ținând de un nivel al *conținutului conceptual*, a cărui funcție este de a produce „new understandings [of things] and [...] new realities” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 235). În ceea ce privește principiul funcțional al metaforelor conceptuale, conținutul metaforic nou este produs prin „cartarea” sau „proiecția” structurii schematic-imagistice a unui conținut experiențial de la un domeniu-sursă la un domeniu-țintă. Conexiunea celor două domenii implicate în metafora conceptuală *nu este arbitrară* și nu are loc în absența ori separat de conținuturile experienței pre- sau extralingvistice, ci este motivată de elaborarea metaforică a structurilor schematic-imagistice preconceptuale.

Primită cu entuziasm de mulți cercetători din domeniu, deși, nu de puține ori, criticată din diverse perspective teoretice, s-a afirmat despre această teorie a metaforei conceptuale³ că ar fi umplut un gol, puternic resimțit în domeniul metaforologiei tradiționale, referitor la modul în care „structurile experienței” participă la producerea și înțelegerea vorbirii metaforice, i.e. în procesul creației de conținuturi metaforice *designative*.

După mai mult de trei decenii de la formularea inițială, ca urmare a numeroase cercetări empirice, teoria a trecut prin ajustări succesive care au condus la o rafinare substanțială a aparatului său conceptual. În pofida acestei continue rafinări, problemele de principiu privind *statutul* acestor metafore, *aspectul* lor *cognitiv* și cel care privește *creativitatea* lor semantică, au rămas, în continuare, insuficient explorate. Drept urmare, șansele de reușită ale acestui „model al metaforei conceptuale” (Borcilă 1997) depind, în cele din urmă, de rezolvarea unor astfel de probleme teoretice.

Convingerea că metafora este un fenomen mental *conceptual*, anterior și independent de expresiile metaforice în care se instanțiază, este împărtășită de

³ Din 1980, teoria metaforei conceptuale a suferit diferite transformări care au dus la formularea unor versiuni diferite, datorită dificultății de a rezolva problema creației de conținuturi metaforice noi.

aproape toți semanticienii cognitiști. Din această perspectivă, „*vorbirea metaforică*”⁴ nu este altceva decât un epifenomen în relație cu *gândirea metaforică*, respectiv „o manifestare de suprafață a acesteia”. Consecința imediată a postulării unui astfel de nivel conceptual este, cum observă și A. Barcelona (2000: 2), teza conform căreia „*facultatea limbajului*” devine „o reflectare” sau „o specializare” a „*abilităților cognitive generale*”. Împotriva reducerii facultății limbajului la alte facultăți cognitive s-au ridicat câteva voci critice, ce au abordat frontal ilegitimitatea unei astfel de considerări a limbajului. Cu toate acestea, sunt foarte puține acele studii care tratează direct aspectul separării nivelelor conceptual și lingvistic în semantica metaforică. Problemele care decurg din această disociere a nivelelor au fost supuse unei examinări severe de V. Haser (2005). Mult mai temeinică este critica lui M. Borcilă (2003), care argumentează că separarea celor două nivele – conceptual și lingvistic – și, mai ales, reducerea limbajului la planul „*expresiei*” corelată cu incapacitatea de a recunoaște *funcția cognitivă* a limbajului subminează, încă de la început, proiectul inițial al acestei mișcări, prin imposibilitatea de a explica creația de *conținuturi* metaforice inedite în *vorbirea* obișnuită.

Încă de la emergența teoriei metaforei conceptuale în cadrul „*semanticii experiențiale*” (vezi Lakoff, Johnson 1980) și, mai târziu, în momentul reelaborării teoriei (vezi Lakoff, Johnson 1999), cei doi semanticienii s-au situat pe poziția că *gândirea metaforică* face uz de tiparele schematic-imagistice recurente ale experienței noastre ‘înrupate’ (*embodied experience*). Mai precis, inițiatorii teoriei metaforei conceptuale susțin că această capacitate a noastră de a conceptualiza metaforic este strâns relaționată cu experiențele noastre *preverbale*, ‘înrupate’, și că ea se bazează pe cartarea unei structuri experiențiale „*from the ‘imagistic’ realm of sensory-motor experiences to non-imagistic (‘abstract’) ones*” (Hampe 2005: 2). De exemplu, experiența înrupată a containerului⁵ este centrală pentru înțelegerea atât a expresiilor lingvistice de tipul: *Argumentul lui nu are prea mult miez* sau *Argumentul tău este fără conținut*, cât și a metaforelor conceptuale care stau la baza acestor expresii, precum: ARGUMENTELE SUNT CONTAINERE. Pe lângă

⁴ G. Lakoff și M. Johnson (1980/2003) nu se referă, totuși, la distincțiile operate în mod tradițional în lingvistică între *limbaj* (facultate și activitate), *langue* (sistem lingvistic) și *vorbire* (acte de vorbire individuale sau enunțuri). Distincțiile lui G. Lakoff și M. Johnson între *gândirea metaforică* și *vorbirea metaforică* servesc, în principal, pentru demonstrarea faptului că metafora nu trebuie limitată la limbaj (iar în interiorul acestui domeniu ea nu este un ornament stilistic), ci ea este importantă mai ales *din punct de vedere cognitiv*. Pe de altă parte însă, distincția lor între cele două nivele, respectiv nivelul gândirii și nivelul limbajului, este, într-o anumită măsură, analogă cu distincția operată în lingvistică între *langue* și *parole* (vezi și Tomoiagă 2013).

⁵ Schema imagistică a CONTAINERULUI („conținătorului”) a emers în experiența noastră fizică sau în interacțiunea corpului cu lumea în care am simțit, de exemplu, că suntem entități discrete într-un spațiu care ne înconjoară, precis delimitat (încăperi, cadru natural etc.) sau a corpului propriu ca ceva bine definit în care putem introduce anumite elemente (alimente, apă etc.) sau scoate alte elemente (aerul).

aceasta, G. Lakoff și M. Johnson afirmă că experiența nu este niciodată „merely a matter of having a body of a certain sort; rather, every experience takes place within a vast background of cultural presuppositions” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 57). În concepția autorilor, această manieră de înțelegere a experienței este echivalată cu ideea că „all experience is cultural through and through [and] that we experience our ‘world’ in such a way that our culture is already present in the very experience itself” (*ibidem*). În ciuda afirmației de mai sus, modul în care „întruparea” prelingvistică universală prin schemele imagistice poate explica „situarea noastră socio-culturală”⁶ rămâne, totuși, o problemă extrem de controversată⁷, atât pentru „semantica experiențială”, cât și pentru „teoria corporalității”. Mai recent, pretenția de universalitate a metaforelor conceptuale a fost, de asemenea, dezbătută într-un număr tot mai mare de studii. Diversi cercetători au adus, în ultimii ani, argumente foarte pertinente în vederea necesității conectării ‘corporalității’ la cultură și au pledat, în acest sens, pentru ceea ce s-a numit „situarea socioculturală” a schemelor imagistice, i.e. a „întrupării” noastre care stă la baza metaforelor conceptuale (Gibbs 1999; Kimmel 2005, 2008; Yu 2008a, 2008b; Zinken, Hellsten, Nerlich 2008).

Dintr-o perspectivă psihologică, R. W. Jr. Gibbs (1999) critică concepția lingvistică și psihologiei cognitive asupra metaforei ca structură conceptuală a gândirii și atrage atenția asupra iminentului solipsism care derivă din ea. Folosind o metaforă adecvată, R. W. Jr. Gibbs invită cercetătorii din rândul orientării cognitive să „schimbe” locul metaforei „din minte[a individuală]” în „lumea publică și întrupată”. Prin metafora folosită, autorul încearcă de fapt să sublinieze dimensiunea culturală a cogniției noastre și argumentează, totodată, că schemele imagistice nu sunt tipare universale; dimpotrivă, ele prezintă o importantă componentă culturală

⁶ Termenul de „situație” sau „încapsulare socio-culturală” (*sociocultural situatedness* sau *sociocultural embeddedness*) trimite la studiile unui grup de cercetători din orientarea cognitivă care critică noțiunea lui G. Lakoff și M. Johnson de „corporalitate” (*embodiment*) și demonstrează că aceasta rămâne, în cele din urmă, izolată de orice interacțiune cu contextul social și cultural. În sens larg, așa cum afirmă editorii volumului în care termenul amintit este tratat din diverse perspective (vezi Frank, Driven, Ziemke, Bernardez 2008), conceptul denotă „the way(s) in which individual minds and cognitive processes are shaped by their being together with other embodied minds, i.e., their interaction with social and cultural structures, such as other agents, artefacts, conventions etc. and more particularly [...], with language itself” (Frank 2008: 1).

⁷ Conceptul de *schemă imagistică*, precum și conceptul meta-teoretic de *embodiment* („corporalitate”), propuse de G. Lakoff și M. Johnson (Johnson 1987; Lakoff, Johnson 1999), au dat naștere la numeroase critici ca urmare a constatării că acestora le lipsesc chiar acele caracteristici care le-ar fi putut imprima un caracter fenomenologic: intersubiectivitate, accesibilitate la conștiință și posibilitatea corelării lor cu limbajul (Zlatev 2007). Aceste probleme au fost discutate, recent, în două volume, și anume B. Hampe (2005) și Ziemke, Zlatev, Frank (2007). Cele mai vehemente, dar, în același timp, constructive critici împotriva celor două concepte ale lui G. Lakoff și M. Johnson au fost lansate din interiorul direcției „alternative” („the minor position”) la orientarea lakoviană. Vezi, de exemplu, J. Zlatev (2005, 2007, 2008, 2011), E. Itkonen (2006, 2008), G. Sonesson (2007, 2009). Pentru anticiparea dimensiunii constructive la care ne vom referi în paginile următoare, vezi, de asemenea, lucrarea fundamentală a lui M. Tomasello (1999).

activă. W. Jr. Gibbs se referă la exemple iluminatoare care demonstrează că ceea ce numim cultură nu este ceva *adăugat* interacțiunii noastre fizice a corpului cu lumea, ci că, în fapt, lucrurile stau tocmai invers: experiența noastră este, în esența ei, constituită cultural. Astfel, R. W. Jr. Gibbs propune o perspectivă diferită de cea lakoviană asupra metaforelor întrupate. Ele sunt înțelese, din acest unghi, ca reprezentări împărtășite în interiorul unei comunități culturale, jucând, în consecință, un rol central atât în limbaj, cât și în gândire. Ideea de bază a studiului lui R. W. Jr. Gibbs rămâne aceea potrivit căreia „cognition arises, and it is continually re-experienced, when the body interacts *with the cultural world*” (Gibbs 1999: 162; subl. n. – E. F.).

În același spirit cu R. W. Jr. Gibbs, N. Yu (2008a, 2008b) argumentează că, în măsura în care corpul este „a potential universal source domain for metaphorical mappings from bodily experiences onto more abstract and subjective domains” (Yu 2008b: 250), modelele culturale constituie *filtrul* acestei experiențe corporale: ele furnizează perspectivele specifice din care aceasta este văzută. Critica lui N. Yu (2008b) se construiește treptat, autorul servindu-se, în acest scop, de analiza a două metafore complexe, DEMNITATEA ESTE ÎNFĂȚIȘARE și PRESTIGIUL ESTE ÎNFĂȚIȘARE, din chineză. Se observă, astfel, că, indiferent dacă baza corporală a ‘imaginii’ *poate motiva* o metaforă, „selecția actuală” a acesteia depinde, în mod esențial, de fundamentul ei cultural. La fel ca și R. W. Jr. Gibbs, N. Yu subliniază importanța factorului cultural în modelarea experienței corporale, în sensul în care „culture serves as a filter that only allows certain bodily experiences to pass through so that they can be mapped onto certain target-domain concepts” (Yu 2008b: 249).

O altă critică, mult mai puternică, privind pretenția de universalitate a schemelor imagistice și calitatea lor de a constitui „the grounding of metaphoric mappings in primary scenes”, este adusă de M. Kimmel (2005). El observă că punctul slab și imposibil de depășit din interiorul cadrului conceptual schițat de teoria semantică cognitivă ar consta în aceea că „[the] ontology and [...] methodology of image schema research remains grounded in mutually strengthening biases which are not exactly congenial with a socio-cultural view” (Kimmel 2005: 288). Pe de o parte, acest lucru se întâmplă deoarece schemele imagistice – în înțelegerea devenită clasică de scheme universale prelingvistice „întrupate” – sunt văzute și ca „universalii ale dezvoltării”. În același timp, datorită prezumției înrădăcinării „corporalității” „în experiența kinestezică în spațiu”, rezultă că doar corpul poate modela cultura, acesteia din urmă fiindu-i refuzat, astfel, orice rol formativ asupra „corporalității” (Kimmel 2005: 288). M. Kimmel demonstrează, dimpotrivă, că, dintr-o perspectivă a psihologiei dezvoltării, care urmărește emergența și dezvoltarea schemei imagistice, este necesar să se țină seama de relația *dialectică* dintre corp și cultură. Astfel, schemele imagistice nu sunt tipare universale, ci sunt „învățate” și „se rafinează” în mod permanent prin fixarea lor în „culturally recurrent settings”. În sensul celor susținute mai sus, autorul redefinește schemele imagistice drept „tools for [socio-cultural] situated cognition and action” (*ibidem*: 305). Se

propune, în acest fel, o „viziune echilibrată”, mai realistă și mai ușor acceptabilă în comparație cu cea a lui M. Johnson (1987): autorul descrie „how discourse, ritual, and material culture shape image schemas” și încearcă să depășească „[the] tendency to unidirectionally theorize how image schemas shape discourse” (*ibidem*: 299). Perspectiva socio-culturală din știința cognitivă are un rol important pentru prezenta noastră discuție: ea pare să deschidă un orizont în care limbajul începe să „își recâștige” locul adecvat în cogniția umană. M. Kimmel pune un accent deosebit, în acest sens, asupra ideii că „we need to develop frameworks [...] that capture how image-schematic metaphors, for example, are doubly constrained by embodied experiences *and* by cultural ideology” (*ibidem*).

În cele din urmă, toate cercetările întreprinse din unghiul „situării socio-culturale” a metaforei conceptuale converg înspre semnalarea aceleiași necesități stringente de a reevalua câteva concepte centrale ale semanticii cognitive, pe care se fundamentează principial teoria metaforei conceptuale. La o privire și o evaluare de ansamblu a acestei mișcări destul de recente, se poate constata însă că nici direcția „socio-culturală” nu este pregătită pentru o schimbare radicală a vechiului cadru teoretic și conceptual al semanticii cognitive. Important rămâne faptul că eșecul întregit de reprezentanții cei mai de seamă ai acestei perspective în reconsiderarea critică a teoriei metaforei conceptuale dovedește foarte clar imposibilitatea obținerii unui progres radical în reevaluarea ei printr-o „extensiune” sau o „relaxare” a conceptelor cardinale ale teoriei „corporalității” (vezi Borcilă 2013a). Rațiunea principală a acestui eșec constă în lipsa dezvoltării *sistematice* a unor noțiuni precum *subiectivitate*, *intersubiectivitate*, *conștiință* și, mai ales, a noțiunii de *semn lingvistic*. Pe de altă parte, acest eșec trebuie corelat și cu lipsa dezvoltării unui *cadru coerent*, capabil să explice rolul formator al limbajului și al culturii în teoria „corporalității” și, prin urmare, relația dialectică dintre cultură și corporalitate (sau ‘embodimentul’ uman). Suntem de părere că emergența unui astfel de cadru sistematic și interdisciplinar în procesul de reconstrucție conceptuală a științelor cognitive are loc abia odată cu apariția *semioticii cognitive*, direcția „alternativă” la soluția lakoviană, care anunță zorii celei de-a treia „generații” de știință cognitivă⁸. Întemeindu-se pe cadrul conceptual nou constituit și pe rezultatele cercetării celei de-a treia „generații”, J. Zlatev caracterizează lumea în care ființele umane sunt „încapsulate” (*embedded*) ca „univers de discurs”⁹, iar tipul de „întrupare” la acest nivel ca „întrupare *de ordin superior*” („*extended em-*

⁸ Această nouă „generație” este reprezentată de cercetători precum J. Zlatev, G. Sonesson, E. Itkonen, C. Sinha, M. Tomasello etc. Ea a fost constituită pe la jumătatea primei decade a noului mileniu și are între exponenții cei mai activi pe reprezentanții „școlii de la Lund”. Pentru o prezentare mai detaliată a celor trei „generații” de știință cognitivă, vezi Faur (2013a).

⁹ Termenul de „univers de discurs” pe care îl utilizează J. Zlatev are un conținut diferit de conceptul omonim dezvoltat în cadrul semanticii integrale coșeriene, fiind utilizat mai degrabă în sensul lui C. Sinha (1999).

bodiement”) (Zlatev 2009a, 2009b)¹⁰. Această lume constă în „cultural beliefs, myths, scientific theories, political ideologies, novels, poems, internet forums, blogs etc. which are made possible by language” (Zlatev 2009b: 19). „Universul de discurs”, lărgit în așa fel încât să includă și nivele inferioare, este, în același timp, întemeiat, în mare măsură, pe limbaj și cultură, iar acestea, la rândul lor, se bazează pe conștiința „corpului trăit” și, în cele din urmă, pe „autopoieza” viului. J. Zlatev pledează, în mod sistematic, pentru o „perspectivă socio-culturală” asupra „coporalității”, construită pe baze fenomenologice și hermeneutice. Autorul recunoaște conectarea „experienței corporale la lumea mai largă a culturii” (Zlatev 2009b: 155), subliniind rolul de fundament al limbajului pentru cultură. În opinia noastră, contribuția majoră în raport cu generațiile anterioare de știință cognitivă constă în faptul că acest model explicativ recunoaște atât autonomia funcțională a limbajului, cât și rolul fundamental al limbajului pentru cogniția umană.

Pe fundalul unor astfel de cercetări care au adus în atenția specialiștilor necesitatea unei revizuirii a teoriei metaforei conceptuale, putem acum circumscrie mai ușor *critica* și *soluția* perspectivei integraliste la rezolvarea aspectelor problematice ale teoriei. Vom ilustra, în continuare, modul în care semantica integrală coșerină poate veni în sprijinul rezolvării unor poziții conflictuale din interiorul teoriei metaforei conceptuale. Vom încerca, în același timp, să punem în lumină sensul în care fiecare dintre cele două orientări poate valoriza cele mai importante câștiguri din câmpul cercetării proprii printr-o relaționare în complementaritate.

Aspectul pe care îl vom dezbate în continuare vizează explicația semanticii cognitive cu privire la *finalitatea metaforei*, aspect care necesită o (re)considerare a dimensiunii ‘cognitive’ a metaforei conceptuale. Cum am văzut deja, semantica cognitivă de orientare lakoviană situează metaforele conceptuale într-un spațiu mental anterior celui semantic al limbajului. Dincolo de paradoxul unei „semantici” delimitate anterior cunoașterii prin limbaj, această ‘semantică’ nu reușește să explice, în ciuda permanetelor rafinări aduse, *geneza și finalitatea însăși a vorbirii metaforice* (*de ce* apare vorbirea metaforică). „Metaforica minții” (Gibbs 1994) și principiul funcțional al „cartării” sau „proiecției” de la un domeniu-sursă la un domeniu-țintă au dus, într-adevăr, la descoperiri importante din punct de vedere *descriptiv* cu privire la operațiile mentale bazice implicate în procesul metaforic. Ideea că metafora este un fapt de „proiecție” și explicarea modului în care funcționează această proiecție de la sursă la țintă sunt contribuții importante în domeniul metaforologiei. Mai precis, ele sunt relevante pentru descrierea operațiilor *designării metaforice*, dar numai dacă sunt *interpretate* într-o concepție cu adevărat

¹⁰ În teoria sa a „întrupării semnificației”, J. Zlatev (2009b) distinge patru tipuri de *lumi* („Umwelt”, „Lebenswelt” naturală, „Lebenswelt” culturală, univers de discurs), corespunzătoare tipurilor de *întrupare* (*embodiement*) a *subiecților* imersați în aceste lumi (organism, eu minimal, eu atras într-o lume culturală, eu lingvistic), caracterizați printr-un sistem de valori interne subiectului (biologic, fenomenal, bazat pe semn sau semnificațional și normativ).

semantică a metaforei (bazată pe cunoașterea semnificatului), capabilă să explice creativitatea și finalitatea acestui proces. Ceea ce rămâne imposibil de explicat în concepția semanticii cognitive este chiar „intenția” sau „finalitatea” acestei creații de semnificate. Orientarea cognitivă eșuează în demonstrarea premisei înseși de la care pornește, și anume că vorbirea metaforică este înrădăcinată în modul în care ne relaționăm la lume și o înțelegem¹¹. Eroarea fundamentală a semanticii cognitive în teoria metaforei constă, în mod inerent, așa cum reliefează M. Borcilă (2003), în subordonarea funcției limbajului față de celelalte procese „cognitive” ale minții umane.

Problema este rezolvată însă de semantica integrală. Pe de o parte, din perspectiva semanticii integrale, în afara limbajului nu există „realitate cognitivă”. Metafora sau metasemia, cum a fost redefinită de M. Borcilă¹², nu poate fi concepută ca un conținut al gândirii care este independent și separat de structurarea lingvistică primordială a experienței. Metasemia nu aparține, potrivit concepției integrale, unui *domeniu al gândirii* constituit deja preverbal, ci prin ea se creează concomitent atât o expresie verbală, cât și un conținut de gândire nou și ireductibil pentru o entitate designațională inedită (sau „aspect perceptual” inedit al experienței). Pe de altă parte, atât limbajul, în general, cât și metasemia sunt fenomene în care se manifestă creativitatea semantică a unui subiect vorbitor, cu singura diferență că, în cazul creativității metasemice, avem de a face cu o formă maximală a creativității semantice. Sintagma „formă maximală a creativității semantice” trebuie înțeleasă în acord cu definiția metasemiei drept un fenomen prin care se produce „un salt semantic”, ce aduce cu sine și un „spor cognitiv” (Borcilă 2013b) în raport cu creativitatea din semnificatele primare ale limbajului. În acest sens, orientarea integrală, spre deosebire de semantica cognitivă, recâștigă *intenția* creației de conținuturi metasemice designative noi prin înscrierea metasemiei în *funcția semnificativă a limbajului* însuși¹³.

¹¹ O critică a conceptului cognitivist de „metaforă”, dintr-o perspectivă întemeiată direct pe concepția coșeriană, întreprinde și Martínez del Castillo (2008: 188–197). Autorul încadrează metafora în planul universal coșerian și discută critic, din perspectiva asumată, aspectul cognitiv și pe cel creativ al teoriei metaforei conceptuale.

¹² M. Borcilă introduce termenul de *metasemie* în locul termenului prea cuprinzător de metaforă. Așa cum se știe, funcția semnificativă este, în primul rând, o funcție distinctivă; prin funcția metasemice se stabilește o dimensiune unitară a celor două semnificate (distinctive) antrenate în procesul metasemic, păstrându-se, în același timp, „conștiința clară a diferenței dintre ele” (Borcilă 2013b). Termenul de *metasemie* a fost folosit și de M. P. Bologna (2003), dar într-un sens diferit.

¹³ M. Borcilă subliniază că „pasul decisiv” în raport cu interpretările anterioare ale fenomenului metaforei constă în „decizia coșeriană de a include în sfera ‘funcției semnificative’, constitutive (i.e. ‘simbolice’, în sensul lărgit în raport cu Cassirer), atât funcția reprezentativă (bühleriană, reinterpretată), cât și ‘funcția asociativă’, care ‘asociază semnele ca factori de cunoaștere prin forma lor sau conținutul lor’ (Coseriu 1952b, p. 83)” (Borcilă 2003: 64). În această viziune, metafora se bazează deja pe semnificatele primare ale limbajului și le presupune ca elemente constitutive ale procesului metaforic (de fapt, procesul metaforic pune în relație, întotdeauna, doi termeni sau două semnificate, aparținând unor domenii eterogene). E. Coșeriu semnaleză actul

Dezvoltarea nucleului teoretic al concepției coșeriene a fost realizată de M. Borcilă, cu precădere în cadrul prelegerilor masterale și doctorale din ultimul deceniu. Contribuția substanțială a lui M. Borcilă la dezvoltarea unei semantici metasemice designaționale constă, înainte de toate, în disocierea a trei paliere, care sunt antrenate activ în procesul metasemic. Disocierea palierelor a fost făcută „după ghidajul lui E. Coșeriu”, care le tratează nediferențiat, și ea contribuie la o mai bună clarificare a dinamicii prin care se creează designați metasemici în vorbire. Aceste paliere au fost numite: **(I) semnificațional**; **(II) reprezentational**; **(III) skeologic**.

Sistematizarea **palierului semnificațional** și integrarea metaforei ca un fenomen lingvistic reprezintă, indubitabil, contribuția majoră a lui E. Coșeriu la discuția actuală asupra metaforei. Chiar dacă declanșarea procesului metasemic nu este reperabilă la acest palier, iar procesul, în întregimea lui, nu se poate reduce doar la el, palierul semnificațional nu poate fi suprimat. El este necesar, mai ales, pentru a putea fi sesizată *eterogenitatea celor două domenii* cărora le aparțin termenii angajați în procesul metaforic. M. Borcilă (2013b) argumentează că, pentru a putea surprinde acea „identificación momentánea de objetos distintos”, în termeni coșerieni, care se produce în metasemie, „obiectele” trebuie deja sesizate intuitiv ca intrând sub conul de lumină deschis de semnificat, în procesul de determinare reciprocă a celor doi termeni. Pe de altă parte, cele două domenii pot fi individualizate și captate în eterogenitatea lor numai datorită *semnificatelor* (ca „*dimensiuni ale conștiinței vorbitorului*”) și *funcției lor distinctive*. Semnificatul constituie, astfel, *condiția necesară* pentru orice manifestare semantică, inclusiv în procesul de metasemie.

Palierul reprezentational a fost distins de M. Borcilă prin raportare la precizarea coșeriană a „cunoașterii metaforice” drept „o cunoaștere prin *imagini*” și „pe baza ghidajului” oferit de discuția critică a lui E. Coșeriu (vezi Coșeriu 1990/2000) privind semantica prototipurilor. În acest studiu, E. Coșeriu menționează că, spre deosebire de semantica prototipurilor – elaborată într-un cadru inițial psihologic de E. Heider (1971) –, semantica cognitivă de orientare lakoviană se situează pe o poziție mai apropiată de concepția proprie și că anumite inovații propuse de această semantică sunt compatibile cu poziția sa proprie. Ceea ce interesează pentru acest palier și poate fi valorificat pe baze integraliste este tocmai

metaforic (și) în „denominația inițială a cognoscibilului”, încadrându-l, însă, cu prioritate, în funcția *legein* a limbajului, în care, prin operațiile de „determinare reciprocă a universalilor”, este vizată aceeași finalitate designativ-cognitivă, caracteristică vorbirii enunțiative. În contextul definirii operațiilor de determinare, E. Coșeriu (1955/1967: 293) precizează că domeniul privilegiat al cercetării metaforei îl constituie lingvistica vorbirii în plan universal. Având în vedere faptul că finalitatea constitutivă a metaforei în limbaj, ca și cea a semnificatelor primare, este aceea de a designa lucruri individuale printr-un proces de determinare reciprocă a celor două semnificate (virtuale) care sunt atrase în relația metaforică, vorbirea metaforică aparține domeniului fundamental al lingvisticii vorbirii, semantica designațională.

ideea fundamentală a semanticii cognitive lakoviene potrivit căreia, *în procesul de „categorizare” a experienței, conținutului conceptual i se „asociază” și o „schemă mentală”, o structură schematic-imagistică, emegentă în experiența noastră în lume.* Acest aspect crucial a fost reinterpretat în teoria metasemantică dezvoltată de M. Borcilă, iar „schemele mentale”, care emerg în acest proces, au fost regândite nu ca reprezentări abstrase ca atare din mediul pre-verbal, ci ca scheme derivate și/sau construite prin „asocierea cu *semnificatul*”. Alături de „schemele mentale”, în actul de designare se ivesc și anumite „scheme afective”, care se adaugă dimensiunii imagistice a semnului și imprimă metasemiei o nuanță afectivă: în aplicarea semnificației A la un obiect particular al experienței se adaugă o imagine, marcată afectiv, aparținând semnificatului B, demarându-se, astfel, procesul metasemantic.

Palierul skeologic este nivelul percepției și al cunoașterii lucrurilor – concepută ca o cunoaștere orizontală, anticipată în contextul natural. El este un nivel necesar în procesul metaforic deoarece contextul natural extralingvistic este presupus ca fundament al oricărui act de vorbire. Aici pot fi integrate și inovațiile semanticii cognitive bazate pe conceptele de „schemă imagistică” și „concept schematic-imagistic”. Palierul skeologic orientează și focalizează designația înspre cadrul din experiență în care poate fi găsit obiectul sau „felul de ființă” care este asociat, în metasemie, cu schema imagistică și cea afectivă a semnificatului B. El reprezintă nivelul „existențelor posibile” ($a_1, a_2, a_3, \dots, a_n; b_1, b_2, b_3, \dots, b_n$) către care pot fi orientate semnificațiile A și B prin determinare directă. În raport cu aceste „existențe posibile”, la un moment dat este sesizat un aspect inedit a semnificatului A (a_i). Acest element surprinzător al percepției (a_i) se află în discontinuitate cu designatele lui A (a_1, a_2, a_n): el nu poate fi numit direct prin semnificatul A și nici calificat în vreun mod prin operațiile vorbirii enunțative, deoarece are un caracter ireductibil la experiențele anterioare.

În cadrul acestei dezvoltări sistematice a teoriei coșeriene a metaforei, propuse de M. Borcilă, în ultimul deceniu a fost deja acceptată ideea semanticii lakoviene a „proiecției” (sau „cartării”) trans-domeniale a „imaginilor”, dar a fost reinterpretată ca având loc între două conținuturi *lingvistice*. În această perspectivă, contribuția cea mai importantă a semanticii cognitive constă în descrierea mecanismului designării metaforice. Să luăm un exemplu: „Această femeie este o vacă.” Pentru a categoriza un aspect insolit al experienței prin actul nostru de vorbire, două domenii experiențiale – domeniul *uman* reprezentat prin lexemul „femeie” și domeniul *animal*, reprezentat prin lexemul „vacă” – sunt aduse împreună. Aspectul inedit nu poate fi subordonat semnificatului¹⁴ *femeie*, aparținând domeniului-țintă al umanului, pentru că structura schematic-imagistică ce se poate

¹⁴ Cele două semnificate, *femeie* și *vacă*, pot fi descrise astfel: (1) *femeie*: semnificat lexical *femeie*; semnificat clasematic + *uman*; (2) *vacă*: semnificat lexical *vacă*; semnificat clasematic – *uman* + *animal*.

asocia, la nivel reprezentational, prin determinare directă, cu semnificatul *femeie* este sărăcăcioasă în raport cu aspectul perceptual nou sesizat în experiență (nivelul skeologic). Pe de altă parte, acest aspect nu poate fi categorizat nici în domeniul-sursă, reprezentat de lexemul *vacă*. „Tensiunea metaforică” astfel creată este suspendată prin determinarea transdomenială, în care structura schematic-imagistică a semnificatului *vacă* – ce corespunde domeniului-sursă – este activată și transferată la domeniul-țintă (semnificatul *femeie*). Are loc, astfel, transgresiunea domeniială prin care structura schematic-imagistică a semnificatului *vacă* este identificată cu aspectul perceptual insolit sesizat cu privire la o anume femeie.

Spre deosebire de interpretarea lui M. Johnson (1987), care consideră că structura schematic-imagistică este parte intrinsecă a semnificatelor, din perspectiva semanticii integrale, ‘imaginea’ din domeniul-sursă este parte a cunoașterii de fundal pe care am achiziționat-o prin experiențele noastre anterioare. Dacă privim mai atent la această ‘imagine’ împărtășită, putem observa că ea nu este ceva universal: anumite comunități de vorbitori asociază această imagine cu *nesimțirea* cuiva, pe când alte comunități o asociază cu ceva *sacru*. Astfel, spre deosebire de semantica experiențialistă, care nu poate explica dimensiunea „intersubiectivă” sau „împărtășită” a acestor imagini – deoarece situează fenomenul metaforei la nivelul unui spațiu „infrasemantic”, chiar „psihologic”, cum a fost susținut de un număr mare de cercetători –, această dimensiune este recuperată prin integrarea metaforelor conceptuale în semantica integrală. Din noua perspectivă, metaforele conceptuale și „imaginea” care se „proiectează” de la un domeniu-sursă la un domeniu-țintă sunt interpretate ca activându-se spontan în actul designației metaforice, care reprezintă o **dimensiune semantică fundamentală a vorbirii umane**. Pe de altă parte, atunci când ‘imaginea’ devine un element tematizat din fundal, ea aduce cu sine o pleoră de asumptii împărtășite de o comunitate culturală. Este evident că perspectiva socio-culturală din care s-a încercat reinterpretarea teoriei metaforei conceptuale are perfectă dreptate în a argumenta că experiența noastră este un fapt de permanentă interacțiune *cu și într-o* lume culturală. În lumina acestor contribuții ale orientării socio-culturale în științele cognitive, trebuie să acceptăm, probabil, și o redefinire, în termeni mai cuprinzători, a ceea ce E. Coșeriu a întrevăzut și a numit drept context *cultural* al vorbirii (vezi Coșeriu 1955/1967, 1981): acesta nu este numai un context printre celelalte contexte extraverbale propuse de E. Coșeriu, ci este *contextul care stă la baza tuturor contextelor extraverbale* (vezi, în acest sens, Coșeriu 2000, 2006).

Dincolo de aspectul strict *cognitiv*, teoria metaforei conceptuale întâmpină și alte dificultăți în explicarea *dimensiunii creative* a semanticii metaforice, și anume în explicarea creației de „entități-țintă” *noi*. În *Postfață* la a doua ediție a cărții lor de mare influență pe plan internațional, G. Lakoff și M. Johnson (1980/2003) schițează progresele cele mai importante înregistrate în dezvoltarea teoriei metaforei conceptuale de la prima apariție a lucrării lor în 1980. Cei doi autori recunosc aici că nici principiul funcțional al „cartării” între domenii conceptuale, nici cel al

„proiecției” nu pot explica „aspectul creativ” implicat în creația de entități-țintă designative noi¹⁵. Din acest motiv, ei propun o nouă explicație, i.e. „o teorie neurală a metaforei”, bazată pe ideea „experiențelor primare” *conectate neuronal și stocate în spațiile mentale prelingvistice ale „inconștientului nostru cognitiv”* (Lakoff, Johnson 1999: *passim*).

Lăsând deoparte formulările mai recente ale lui Lakoff (2008), care culminează în adoptarea unei *poziții naturaliste în cercetarea metaforei*¹⁶, explicațiile aduse de semantica cognitivă rămân, în esență, inacceptabile, pentru că fundamentele teoretice propuse de-a lungul celor trei decenii de întemeiere și de rafinare a acestei concepții nu lasă deschisă nicio posibilitate de a explica *natura creativă a metaforei*, din cel puțin două motive.

Ne vom referi, în primul rând, la ideea încapsulării metaforelor conceptuale în „sistemul nostru conceptual obișnuit” și la aspectul cel mai cunoscut al „metaforelor convenționale”. Dacă examinăm cu atenție cea dintâi formulare a teoriei și, în particular, principiul funcțional al „cartării” între domenii conceptuale, putem observa că, *mutatis mutandis*, semantica cognitivă confirmă presupoziția unei aderențe tacite la poziția saussuriană a priorității „modelului sistemic” (în raport cu activitatea)¹⁷: „Metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person’s conceptual system” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 4). Această perspectivă a metaforelor ca deja date în ‘sistemul nostru conceptual’ limitează serios accesul semanticienilor cognitiști la înțelegerea aspectului creativ al metaforelor. Poziția noastră critică asupra teoriei metaforelor conceptuale vizează, cu prioritate, asumția precedentei sistemului conceptual în raport cu „activitatea” bazică prin care, în realitate, sistemul însuși este creat. Să ne aducem aminte că intenția inițială a lui G. Lakoff și M. Johnson (1980) era aceea de a explica modul în care conceptualizăm experiențele noastre noi, inedite, prin metafore. Se propunea, deci, inițial, explicarea *procesului* metaforic designațional. G. Lakoff și M. Johnson eșuează însă în atingerea scopului propus, deoarece investigația lor s-a focalizat, cel mai adesea, asupra unor aspecte precum convenționalitatea și sistematicitatea metaforelor, și nu asupra „emergenței” acestora ca atare.

¹⁵ Nici teoria *blendingului conceptual*, elaborată de G. Fauconnier și M. Turner (2002), nu poate explica aspectul creativ al cogniției umane. Pentru o analiză de ansamblu a direcției cognitiviste reprezentate de G. Fauconnier și M. Turner, a se vedea Pașcalău (2012). Cu toate că nu ne propunem, aici, o analiză detaliată a acestei direcții, sintetizăm, totuși, două argumente foarte importante care ne îndreptătesc să optăm pentru o altă soluție teoretică în explicarea dimensiunii creative a metaforelor. În primul rând, cum bine se știe, și această orientare adoptă presupoziția lakoviană a preexistenței unui nivel conceptual anterior nivelului lingvistic. Această asumție de ordin teoretic va fi adusă în discuție mai jos. În al doilea rând, dat fiind că cei doi autori concep *blendingul* ca o “operație” sau un proces subconștient al gândirii umane, „experiența conștientă” subiectivă, precum și aspecte privind intenționalitatea și intersubiectivitatea subiectului creator de limbaj rămân, la fel ca în orientarea semantic-cognitivă lakoviană, imposibil de explicat (pentru o abordare critică, din această perspectivă, a orientărilor dominante în științele cognitive, a se vedea Faur 2013a).

¹⁶ Vezi, pentru o critică a acestui aspect, J. Zlatev (2011).

¹⁷ A. Tomoiagă (2013) întreprinde o explorare critică mai detaliată asupra acestui aspect.

Într-una din formulările inițiale ale teoriei, metaforele conceptuale sunt văzute drept „cartări în sens matematic” (Lakoff, Johnson 1980/2003: 252). Astfel de cartări presupun o situație conectată a celor două domenii, în care entitatea-sursă și entitatea-țintă *împărtășesc* structura schematic-imagistică relevantă. De exemplu, metafora TIMPUL ÎNSEAMNĂ BANI permite ca tipare de inferențe de la domeniul-sursă al BANILOR să fie folosite ca resurse pentru raționarea despre domeniul-țintă al TIMPULUI (vezi Lakoff, Johnson 1980/2003: 252). Acest lucru spune foarte puțin despre proiecția propriu-zisă de la sursă la țintă *ca proces*. G. Lakoff și M. Johnson tratează, de obicei, metaforele conceptuale în mod static, plasându-le în ceea ce ei numesc ‘sistemul nostru conceptual obișnuit’ și, în consecință, în prelungirea modelului „sistemului dat deja” sau, în termeni coșerieni, înțelegând limbajul ca *ergon*, și nu ca *energeia*. Putem trage de aici concluzia că, dat fiind că metaforele sunt văzute ca *entități pre-existente, independente* în raport cu *activitatea de vorbire*, înmagazinate în memoria de lungă-durată, teoria nu este capabilă să capteze sau să „modeleze” însuși actul creativității metaforice.

Acest aspect al teoriei lakoviene a fost criticat din interiorul științei cognitive de J. Zlatev (2011). Folosindu-se de matricea semantică coșeriană în interpretarea proprie, autorul încearcă să împace o concepție pre-lingvistică a metaforei conceptuale (Lakoff, Johnson, Grady) – despre care afirmă că ar ține de planul universal coșerian – cu o concepție în care metafora este văzută ca un fenomen discursiv¹⁸ (Zinken) – sau, în interpretarea lui J. Zlatev, aparținând planului istoric coșerian. Autorul conchide că ambele concepții ar putea fi corecte și că greșeala lui G. Lakoff ar consta, de fapt, într-o incapacitate de a înțelege „cartările” metaforice drept „analogii”¹⁹ și, prin urmare, ca „procese”, în sensul coșerian al distincției dintre *energeia* și *dynamis*. Încercarea lui J. Zlatev de a recupera aspectul creativ al metaforei prin termenul propus este și ea sortită eșecului, deoarece: (1) „procesualitatea” pe care o reclamă autorul în „cartarea” metaforică nu este decât rezultatul schimbării perspectivei de la momentul static, la momentul dinamic al proiecției, dar cu menținerea aceleiași asumptii a antecedentei conținuturilor de conștiință în raport cu creația însăși a acestora; (2) distincția dintre conceptele coșeriene de *energeia* și *dynamis* rămâne, în continuare, neasumată în consecințele ei cele mai radicale.

¹⁸ Pentru o interpretare a metaforei ca fenomen discursiv, a se vedea și E. Semino (2008).

¹⁹ Termenul de „analogie” este preluat de J. Zlatev de la E. Itkonen (2005): „[W]e could question the terminological revisionism of Lakoff and Johnson, especially since there is a good traditional name for the kind of ‘mappings’ that they describe: *analogy*. ‘Analogy, as structure and process’ (the title of Itkonen’s monograph) is a sufficiently general concept so that it can (with empirical justification) be applied both on the level of non-linguistic thought (the universal level) and on linguistic (discursive) phenomena” (Zlatev 2011: 141). M. Borcilă (2013b) atrage atenția însă că termenul de „analogie” a fost „clar” definit „după anii ’50”, „ca proces al gândirii abstracte” și s-a încărcat, astfel, cu un conținut logic(/-izant). Din perspectiva studiilor integraliste, operația metasemantică nu poate fi înțeleasă ca o operație de stabilire a unor analogii pe baza „analizei” logice – fapt asupra căruia E. Coșeriu (1952/1967) însuși atrage atenția –, ci ca una „pur intuitivă” („unitară, spontană și imediată”).

Cel de-al doilea motiv pentru care teoria metaforei conceptuale eșuează în explicarea dimensiunii creative a semanticii metaforice poate fi identificat pornind de la formularea revizuită a teoriei din 1999 (vezi Lakoff, Johnson 1999) – teoria metaforei „ca fenomen neural” – și de la finisarea acesteia din 2008 (vezi Lakoff 2008) – teoria metaforei „ca circuit neural”. M. Borcilă subliniază că „tentația cognitivă de [...] a căuta o ‘explicație’ a metaforei vorbirii în afara activității imaginative (în spațiul ‘experiențelor primare’) trădează, în ultimă instanță, aceeași profundă neînțelegere a naturii fundamental creatoare a limbajului” ca *energeia* sau ca activitate imaginativă liberă. Din această cauză, eroarea fundamentală a semanticii cognitive (confirmată mai ales în cea de-a doua versiune a teoriei metaforei conceptuale – vezi Lakoff, Johnson 1999, Lakoff 2008) constă în reducerea creativității lingvistice-cognitive primare la un „factor condiționant” (Borcilă 2003: 59), i.e. fie la „experiențele primare”, fie la „circuitele neuronale”.

Se pare că, în orientările contemporane din lingvistică și, mai ales, în interiorul curentului cognitivist, noțiunea de „funcție semnificativă” a limbajului, corelată „creației intuitive de *semnificate*” sau, mai simplu, înțelegerea limbajului ca *energeia*, pe de o parte, și relația dintre *energeia*, *dynamis* și *ergon*, pe de altă parte, sunt cele mai puțin asimilate dimensiuni ale gândirii coșeriene. Principiul creativității, definit prin primul concept al triadei cruciale, devine cel mai puternic principiu explicativ pentru activitatea de vorbire ca *activitate cognitivă, liberă și intuitivă* în lingvistica integrală. Putem constata, pentru cazul specific al semanticii cognitive, că înțelegerea limbajului ca *energeia* ne ajută să evităm riscul reducerii creativității la ceva „ce nu mai este creativ” (Borcilă 2003). Pe de altă parte, reducerea creativității la altceva („bază biologică”, „experiență”, „experiențe primare” etc.) înseamnă, de fapt, cum s-a subliniat, „anihilarea ei” (Borcilă 2003).

Ideea cartării structurii schematic-imagistice de la un domeniu-sursă la un domeniu-țintă, în scopul de a ilustra concepte abstracte în termenii unor concepte concrete și mai clar delimitate, rămâne, în esență, valabilă. Pentru E. Coșeriu (1952/1967), „cunoașterea metaforică” este „cunoaștere *prin imagini*” și, la fel ca semantica cognitivă, lingvistul de la Tübingen susține că, prin topicul metaforei, „nos encontramos frente a intentos de clasificar la realidad, ya no mediante categorías de la razón sino mediante imágenes, y frente a analogías establecidas, no desde del punto de vista estrictamente formal, entre vocabulos, sino poéticamente, entre ‘visiones’, que deben haber surgido, en cierto momento particular, de la fantasía creadora de alguien. Nos encontramos frente a lo que, en un sentido muy amplio, llamamos *metáfora*” (Coseriu 1952/1967: 81).

În lingvistica integrală, ideea de bază este aceea că limbajul, la toate nivelele lui, este creator, dar nivelul la care creativitatea poate fi studiată în act este *nivelul universal*. Astfel, studiul creativității în act este tema „preferată” a *vorbirii în plan universal*, deoarece „capacitatea creativă” trece dincolo de „las diferencias idiomáticas, étnicas o culturales”, astfel încât ne silește să „ne gândim” serios la o anumită „unidad universal de la fantasía humana” (*ibidem*: 80). „Creația metaforică în limbaj” (conceptă într-un sens mai profund și mai larg decât sensul retoric) a fost

propusă, în această perspectivă, ca dimensiune privilegiată a explorării creativității lingvistic-cognitive.

În concluzie, semantica integrală poate fi exploata, în mod avantajos, datorită mării sale deschideri în explicarea tuturor formelor de creativitate semantică, contribuțiile inovative ale semanticii cognitive în descrierea operației designării metaforice, cu alte cuvinte, în investigarea operațiilor de „delimitare reciprocă a universalilor”.

BIBLIOGRAFIE

- Barcelona, A. (2002), *Metaphor and metonymy at the crossroads. A cognitive perspective*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Borcilă, M. (1997), *The metaphoric model in poetic texts*, în J. Péntek, (ed.), *Text și stil, Text and Style. Szöveg és stílus*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, p. 97–104.
- Borcilă, M. (2003), *Lingvistica integrală și fundamentele metaforologiei*, în DR, s.n., VII–VIII, p. 47–77.
- Borcilă, M. (2013a), *Bringing Coseriu Home. Reflections on the Fate of his Legacy in our Changing World*, în E. Bojoga, O. Boc, D-C. Vilcu (eds.), *Coseriu: Perspectives contemporaines*. Tome 2, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Borcilă, M. (2013b), *Probleme de lingvistică integrală*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca (Prelegeri masterale).
- Bologna, M. P. (2003), *“Au-dèla de l’arbitraire du signe”: Iconicità e metàfora nell’architettura della lingua*, în V. Orioles (ed.), *Supplemento a Plurilinguismo. Contatti di lingue e culture. Studi in memoria di Eugenio Coseriu*, 10, Università degli Studi di Udine, Centro internazionale sul plurilinguismo, p. 31–39.
- Coseriu, E. (1952/1967), *La creación metafórica en el lenguaje*, în E. Coșeriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid: Editorial Gredos, p. 66–102.
- Coseriu, E. (1955/1967), *Determinación y entorno*, în E. Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid: Editorial Gredos, p. 282–323.
- Coseriu, E. (1981), *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Coseriu, E. (1990/2000), *Structural semantics and „cognitive” semantics*, în *Logos and Language* (Tübingen), vol. I, no. 1, p. 19–42 (translation by K. Willems and T. Leuschner).
- Coseriu, E. (2000), *Bilancio provvisorio. I quattro universi di discorso*, în Giuseppe de Gennaro S.I. (ed.), *I quattro universi di discorso. Atti del Congresso Internazionale „Orationis Millennium”*, *L’Aquila*, 24–30 giugno 2000, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, p. 524–532.
- Coseriu, E. (2006), *Orationis fundamenta. La plegaria como texto*, în E. Coseriu și O. Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, p. 61–84.
- Fauconnier, G. & Turner, M. (2002): *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Faur, E. (2013a) *Semantica cognitivă și emergența studiilor elocutionale*. Universitatea Babeș-Bolyai: Cluj-Napoca (teză de doctorat).
- Faur, E. (2013b), *Integral Semantics and Conceptual Metaphor. Rethinking Conceptual Metaphor within an Integral Semantics Framework*, în *Journal of Cognitive Semiotics. Issue: Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After*, vol. V, nr. 1–2, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 108–139.
- Frank, R. M., Driven, R., Ziemke, T., Bernardez, E. (2008), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Frank, R. M. (2008), *Introduction: Sociocultural situatedness*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind, Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 1–18.

- Gibbs, R. W. Jr. (1994), *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R. W. Jr. (1999), *Taking metaphor out of our heads and putting it into the cultural world*, în R. W. Jr. Gibbs, G. Steen (eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, p. 145–166.
- Haser, V. (2005), *Metaphor, Metonymy, and Experientialist Philosophy. Challenging Cognitive Semantics*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Hampe, B. (2005), *Introduction*, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 1–14.
- Hampe, B. (2005), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Itkonen, E. (2005), *Analogy as Structure and Process: Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology and the Philosophy of Science*, Amsterdam: Benjamins.
- Itkonen, E. (2006), *Three Fallacies that Recur in Linguistic Argumentation*, în T. Haukioja (ed.), *Papers on Language Theory*, University of Turku: Publications in General Linguistics, 10.
- Itkonen, E. (2008), *Concerning the Role of Consciousness in Linguistics*, în „Journal of Consciousness Studies”, 15, nr. 6, p. 15–33.
- Johnson, M. (1987), *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*, Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Kimmel, M. (2005), *Culture regained: situated and compound image schemas*, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 285–312.
- Kimmel, M. (2008), *Properties of cultural embodiment: Lessons from the anthropology of the body*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind, Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 77–108.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980/2003), *Metaphors we live by*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1987), *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1999), *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- Lakoff, G. (2008), *The Neural Theory of Metaphor*, în R. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 17–39.
- Martínez del Castillo, J. (2012), *Eugenio Coseriu (1921–2012) en los comienzos del siglo XXI. Vol. I–III*, Málaga: Universidad de Málaga.
- Martínez del Castillo, J. (2008), *La lingüística cognitiva. Análisis y revisión*, Madrid: Biblioteca Nueva.
- Pașcalău, C. (2012), *Forme textuale simple. Premise constructive și operații semantice definitorii*. Universitatea Babeș-Bolyai: Cluj-Napoca (teză de doctorat).
- Semino, E. (2008), *Metaphor in Discourse*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinha, C. (1999), *Grounding, mapping and acts of meaning*, în T. Janssen, G. Redeker (eds.), *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope and Methodology*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 223–255.
- Sonesson, G. (2007), *From the meaning of embodiment to the embodiment of meaning: A study in phenomenological semiotics*, în T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank (eds.), *Body, Language and Mind. Vol 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 241–283.
- Sonesson, G. (2009), *The View from Husserl's Lectern. Considerations on the Role of Phenomenology in Cognitive Semiotics*, în *Cybernetics and Human Knowing*, vol. 16, nr. 3–4, p. 25–66.
- Tomasello, M. (1999), *The cultural origins of human cognition*, Cambridge–London: The Harvard University Press.
- Tomoiağă, A. M. (2013), *La métaphore dans l'activité de parler*, în *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai” Philologia*, LVIII, nr. 2, p. 201–214.

- Yu, N. (2008a), *The relationship between metaphor, body and culture*, în R. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 378–408.
- Yu, N. (2008b), *Metaphor from body and culture*, în R. W. Gibbs (ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 247–261.
- Ziemke, T., Zlatev, J., R. Frank (2007), *Body, Language and Mind. Vol 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Zinken, J., Hellsten, I., Nerlich, B. (2008), *Discourse metaphor*, în R. M. Frank, R. Driven, T. Ziemke, E. Bernardez (eds.), *Body, language and mind. Vol. 2: Sociocultural situatedness*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 363–386.
- Zlatev, J. (2003), *Meaning = Life (+ Culture). An outline of a unified biocultural theory of Meaning*, în *Evolution of Communication*, 4/2, p. 253–296.
- Zlatev, J. (2005), What's in a schema? Bodily mimesis and the grounding of language, în B. Hampe (ed.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 313–343.
- Zlatev, J. (2007), *Language, embodiment and mimesis*, în T. Ziemke, J. Zlatev, R. Frank (eds.) *Body, Language and Mind. Vol. 1: Embodiment*, Berlin: Mouton de Gruyter, p. 297–337.
- Zlatev, J. (2008a), *The dependence of language of consciousness*, în *Journal of Consciousness Studies*, 15, nr. 6, p. 34–62.
- Zlatev, J., Racine, T., Sinha, C., Itkonen, E. (2008), *The Shared Mind: Perspectives on Inter-subjectivity*, Amsterdam: Benjamins.
- Zlatev, J. (2009a), *The Semiotic Hierarchy: Life, Consciousness, Signs and Language*, în *Cognitive Semiotics. Special Issue on Anthroposemiotics vs. Biosemiotics*, vol. 4, p. 170–201.
- Zlatev, J. (2009b), *Levels of Meaning, Embodiment and Communication*, în „Cybernetics and Human Knowing”, vol. 14, nr. 3–4, p. 149–174.
- Zlatev, J. (2011), *From Cognitive to Integral Linguistics. Learning from Coseriu's Matrix*, în „Intellectica: Cognitive Linguistics: a Critical Exploration”, nr. 56, p. 125–147.

COGNITIVE SEMANTICS AND “CONCEPTUAL METAPHOR THEORY”. AN APPROACH
IN THE PERSPECTIVE OF E. COSERIU'S INTEGRAL LINGUISTICS

(Abstract)

The paper focuses, on the one hand, on two theoretical problems of Conceptual Metaphor Theory: namely the cognitive status and the creative dimension of the conceptual metaphors; on the other, it aims at approaching some descriptive findings from Conceptual Metaphor Theory within the perspective of Coseriu's semantics. Recent attempts to simply situate conceptual metaphors within a social and cultural context did not bring the expected results. The need for a radical breakthrough from the old conceptual and theoretical framework of Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory became urgent. The reconstruction of cognitive science on phenomenological and hermeneutical bases is on the way to being pursued within the rising of the third generation of cognitive science. It will certainly represent a major advance for bridging the gap between cognitive science and other traditions of research, such as integral semantics.

Cuvinte-cheie: metaforă conceptuală, semn lingvistic, creativitate semantică, metaforă designațională.

Keywords: conceptual metaphor, linguistic sign, semantic creativity, designational metaphor.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”,

Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21

elena_faur@inst-puscariu.ro